

Källkritik och skotten i Sarajevo

Ämne: Svenska, Historia, SVA

Årskurs: 7-9, Gym, Vux

Lektionstyp: reflektion och diskussion, källkritiska övningar

Lektionsåtgång: 1-3

Introduktion

Den första övningen presenterar de fyra källkritiska kriterierna.

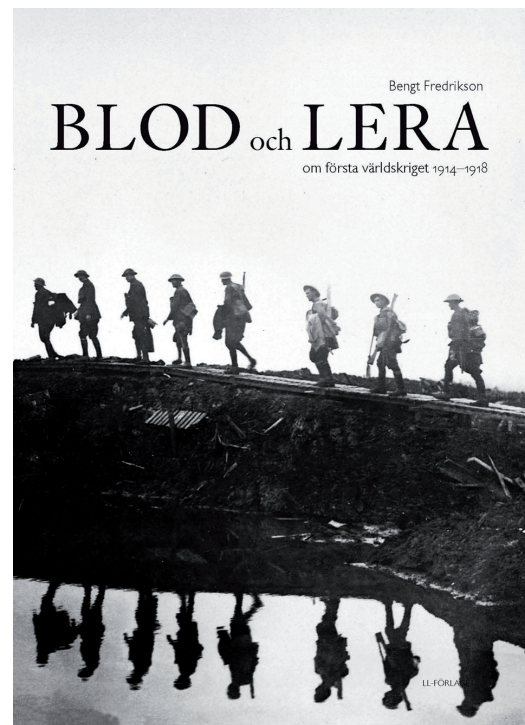
Den andra använder avsnitt ur *Blod och lera* som material att fundera över.

Avsnittet ingår i lektionen.

Källkritik - Vad åt du till middag?

För att väcka tankar kring vad vi vet om det förflutna låt eleverna fundera över om de själva minns vad de åt till middag.

1. Be var och en av eleverna anteckna vad de åt till middag igår, vad de åt till middag tisdagen förra veckan och 24 december 2012.
2. Låt dem prata två och två om vad de skrivit. Vilka uppgifter är mest pålitliga? Varför?
3. Låt paren redovisa sina reflektioner för hela gruppen. Är det någon av dem som skriver dagbok och skulle kunna se efter vad som hände de olika dagarna? Finns det någon de kan fråga som kan hjälpa dem att minnas? Kan det finnas foton från någon av middagarna?
4. Prata om källors tillförlitlighet och om de fyra källkritiska kriterierna, förslagsvis såhär:

Samtidskriteriet

– en källa som produceras samtidigt som händelsen är inte manipulerad eller förändrad i efterhand och därför pålitlig. För att det ska gälla borde eleverna ha antecknat eller fotografierat vad de åt vid de olika tillfällena. Anteckningen eller fotografiet skulle då leva upp till samtidskriteriet.

Tendenskriteriet

– källor som kan misstänkas vara påverkade eller tillrättalagda är inte pålitliga. Om två elever som sitter bredvid varandra i skolan men inte brukar äta middag tillsammans uppger att det har ätit samma rätter vid alla tre tillfällena kan man misstänka att de påverkats av varandra när de kommit fram till sina svar.

Beroendekriteriet

– bygg hellre på primärkällor än på sekundärkällor. För att två uppgifter ömsesidigt skall styrka varandra måste källorna vara helt oberoende av varandra. Andreas säger att han åt lasagne till middag i tisdags. Hans pappa säger att de åt köttfärssås och spagetti. Andreas kompis Marcus säger att han tror att Andreas åt lasagne i tisdags. Här behöver man ta reda på lite mer om de olika källorna och deras relation till varandra för att kunna bedöma deras värde.

Realkriteriet och trovärdighet

– uppgifter i en källa måste bedömas utifrån vad vi vet i övrigt. Är det trovärdigt att en elev åt pizza på julafton eller en trerätters middag tisdagen förra veckan? Ja, det beror på vad vi vet om eleven.

Mycket mer om första världskriget och fler lektioner på

lattelast.se/forstavardskriget

där finns också mycket gratis extramaterial till Blod och lera

Hur kan vi veta det?

Till den här övningen används avsnittet om skotten i Sarajevo. Kapitlet bygger på en rad olika källor som inte skrivs ut i texten. Genom att gissa och göra rimlighetsbedömningar har eleverna till uppgift att föreslå källor till de olika faktauppgifterna. Arbetet kan göras individuellt eller i par, men följs upp av diskussion i hela gruppen.

1 . Läs De första skotten (sidan11-14)

2 . Här följer olika citat ur texten. Fundera över vad som kan vara en rimlig källa till de olika påståendena:

”Många i Bosnien tyckte illa om de österrikiska ledarna. Det gjorde deras grannland Serbien också och när Österrike tog över Bosnien växte ilskan hos serberna.”

”Ärkehertigens chaufför ökade farten för att komma undan.”

”Gavrilo Princip försökte att röra sig så naturligt som möjligt. Han ville inte att någon skulle bli misstänksam. Då och då fingrade han nervöst på pistolen.”

”Polisen slog till hårt mot alla misstänkta. Hundratals människor greps i Sarajevo. Förhören mot dem var våldsamma.”

3. I början av kapitlet står det att Franz Ferdinand och hans hustru Sophie inte tänkte gömma sig, att de satte sig i en öppen bil som en markering mot sina kritiker. Fundera över vilka anledningar man kan ha till att vilja åka i en öppen bil. Lista så många ni kan komma på, det spelar inte någon roll hur trovärdiga de är i just det här fallet. När ni tömt ut alla möjligheter, titta på listan och fundera över om ni har hittat någon förklaring som är minst lika rimlig som bokens.

Franz Ferdinand och hans hustru Sophie på väg mot sin bil.

DE FÖRSTA SKOTTEN

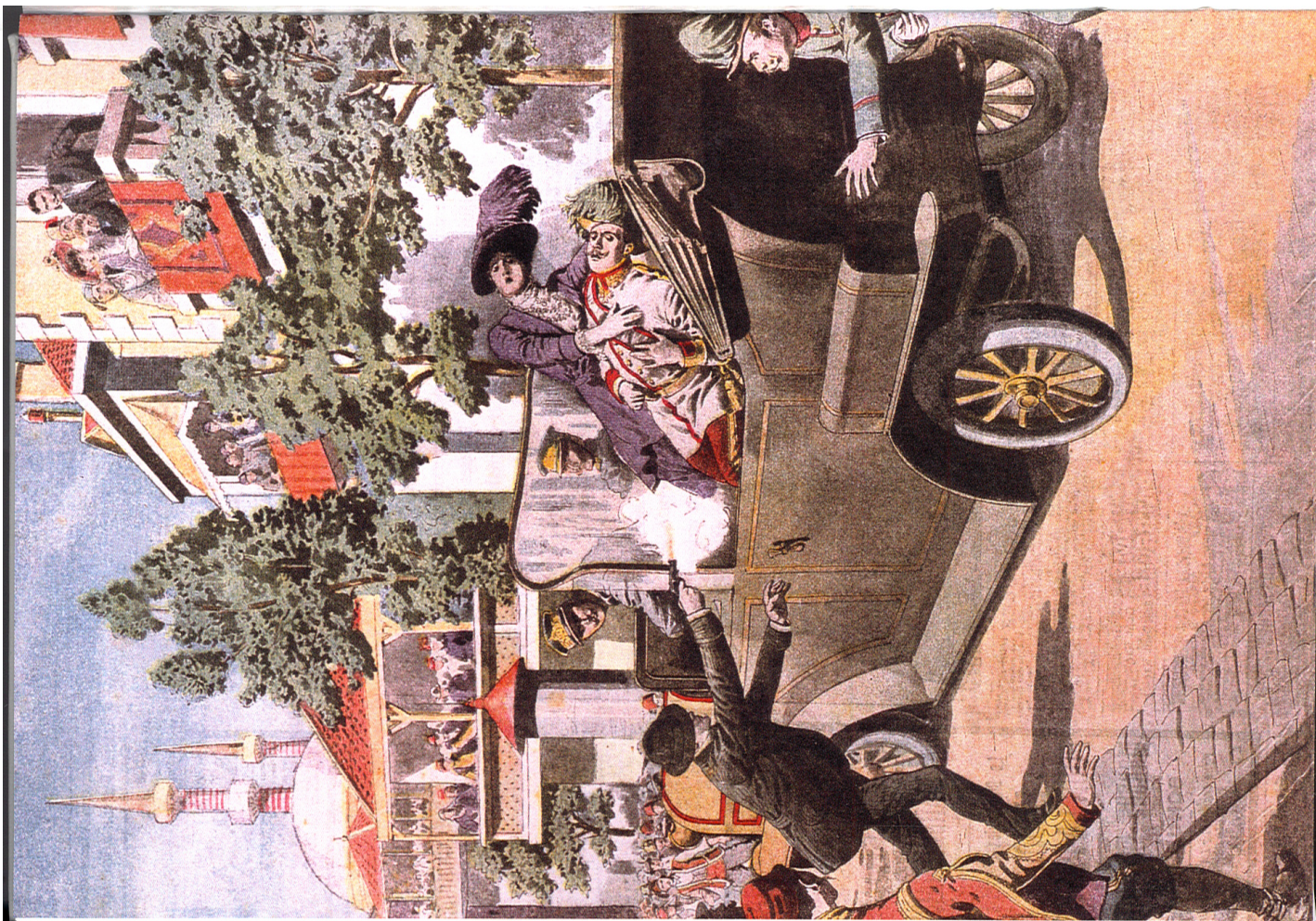
SARAJEVO 28 JUNI 1914

Den unge Gavrilo Princip tror inte sina ögon. En bil svänger in på gatan och stannar framför honom. Där, bara ett par meter bort, sitter mannen som de har bestämt sig för att döda. Gavrilo Princip tvekar inte. Han tar upp sin pistol, rusar fram till bilen och skjuter två skott.

Klockan tio på morgonen steg ärkehertig Franz Ferdinand och hans sällskap av vid stationen och gick till de väntande bilarna. Franz Ferdinand och hustrun Sophie satte sig i en bil med suffletten nedfärd, de tänkte inte gömma sig. Människorna i Sarajevo skulle få se mannen som skulle styra över dem. Kvart över tio rullade bilarna i karavanen mot gatan där folket väntade.

Ärkehertig Franz Ferdinand skulle bli kejsare över det väldiga riket Österrike-Ungern. I juni 1914 besökte han österrikiska soldater som var på övning utanför Sarajevo i Bosnien. Bosnien hade några år tidigare tvingats att bli en del av Österrike-Ungern. Många i Bosnien tyckte illa om de österrikiska ledarna. Det gjorde deras grannland Serbien också och när Österrike tog över Bosnien växte ilskan hos serberna.

Den 28 juni samlades mycket folk längs Sarajevo huvudgata vid floden Miljacka. Alla ville se ärkehertig Franz Ferdinand åka genom staden. Bland åskådarna längs färdvägen stod Gavrilo Princip och sex av hans vänner. Gavrilo Princip var 19 år gammal. De flesta i gruppen var i hans ålder. De unga männen ville mörda ärkehertigen och de var beredda att dö för att lyckas.

Gavrilo Princip försökte att röra sig så naturligt som möjligt. Han ville inte att någon skulle bli misstänksam. Då och då fingrade han nervöst på pistolen. De sex unga männen var medlemmar i gruppen Unga Bosnien, som ville ha ett fritt Bosnien, fritt från Österrike-Ungern. Att döda den blivande kejsaren borde vara ett bra sätt att nå målet. Serberna hade hjälpt dem. Den hemliga organisationen Svarta Handen hade skaffat fram vapen och bomber åt gruppen och tagit reda på ärkehertigens planer.

BOMBEN STUDDADE PÅ BILEN

Ett mummel hördes bland åskådarna. Folk sträckte sig fram för att se. Mehmed Mehmedbasic var den förste i gruppen som fick syn på ärkehertigens bil. När han såg bilarna närma sig svek modet honom. En polis stod i närheten och Mehmed vågade aldrig ta fram sin bomb. Inte heller nästa man gjorde något. Han var rädd att missa.

Nedelko Cabrinovic tvekade inte. Han slängde sin bomb mot ärkehertigens bil. Bomben studsade på bakluckan och föll ner på gatan. Den sprängdes under nästa bil. Flera människor skadades men inte ärkehertigen.

När Nedelko Cabrinovic hörde smällen tog han fram en giftkapsel som han stoppade i munnen. Sedan kastade han sig i floden intill. Men giftet var inte så dödligt som han trott och vattnet inte så djupt som väntat. Poliserna var snabbt framme och drog upp honom.

Sedan hände saker snabbt. Ärkehertigens chaufför ökade farten för att komma undan. Folket längs gatan rörde sig oroligt. Många var rädda och ville komma bort innan något mer hände. Attentatsmännen gjorde ingenting. De vågade inte skjuta av rädsla för att träffa någon oskyldig i röran. Gavrilo Princip hörde bomben. Han trodde att deras plan hade lyckats, att Franz Ferdinand var död.

Han gick därifrån. När han senare fick reda på sanningen var bilarna redan långt borta.

Gavrilo Princip svor för sig själv, men kunde ingenting göra. Besviknen gick han bort mot ett kafé för att köpa en smörgås.

HAN SLÄPPTE SMÖRGÅSEN OCH SKÖT

Ärkehertigens bilar körde till stadshuset för att ha krismöte.

Hur skulle ärkehertigen komma från Sarajevo utan att något mer hända?

Han måste försvinna från Sarajevo så snabbt som möjligt, tyckte några. Men Franz Ferdinand höll inte med. Han ville åka till sjukhuset och hälsa på dem som skadats av bomben.

Det var det minsta han kunde göra. Det var ju för hans skull de låg där. För att undvika att köra genom centrum planerade man att ta en annan väg till sjukhuset.

ur Blod och lera © LL-förlaget 2010

Gavrilo Princip var bara 19 år gammal när han hamnade i fångelse.

Föraren satte fart, men ingen hade berättat för honom om den nya vägen. Först när han svängde in på fel gata fick han reda på de ändrade planerna. Föraren bromsade, stannade och lade i backen.

På trottoaren stod Gavrilo Princip med sin smörgås. Förvånad såg han hur ärkehertigens bil stannade framför honom. Han släppte smörgåsen och rusade fram till bilen innan någon hann stoppa honom. Gavrilo Princip sköt två skott. Han var en dålig skytt och det var bara tur som gjorde att han träffade. Det första skottet träffade Franz Ferdinand i nacken. Nästa skott träffade bildörren och gick sedan in i hustrun Sophies underkropp.

– Sophie, mumlade ärkehertigen innan han föll ihop medvetlös.

Skottet hade slitit sönder pulsådern och han förblödde snabbt. Detsamma hände med Sophie. En stund senare var båda döda. Poliserna kastade sig över Gavrilo Princip och vred pistolen ur handen på honom.

Mordet på ärkehertigen chockade Österrike. Polisen slog till hårt mot alla misstänkta. Hundratals människor greps i Sarajevo. Förhören med dem var våldsamma. Det blev rättegång mot 25 bosnier. En del dömdes till döden. De flesta var för unga och fick långa fängelsestraff istället. Gavrilo Princip dömdes till 20 års fängelse. Två år senare dog han av tuberkulos i fängelset. Där kunde historien om skotten i Sarajevo vara slut. Men egentligen var skotten från Gavrilo Princip's pistol första världskrigets första.

Det kunde ingen ana den varma junidagen i Sarajevo 1914.

När Gavrilo Princip dog i fängelset 1916 var Europas mäktigaste länder i krig. Miljoner soldater var på slagfältet.